قازاق اۋىز ادەبيەتىنىڭ قازىناسى

ماقال - ماتەلدەر

1

شينجياڭ حالىق باسپاسى

قازاق اۋىز ادەبيەتىنىڭ قازىناسى

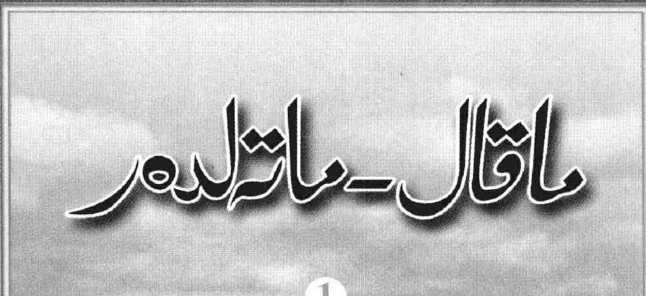

ماقال-ماتەلدەر

1

شينجياڭ حالىق باسپاسى

ۇرىمجى 2008

图书在版编目(CIP)数据

谚语.1：哈萨克文/米拉提编. -乌鲁木齐：新疆人民出版社，2008.11
(哈萨克民间文学大典)
ISBN 978-7-228-12008-6

Ⅰ.谚… Ⅱ.米… Ⅲ.哈萨克族-谚语-汇编-中国-哈萨克语(中国少数民族语言) Ⅳ.I277.7

中国版本图书馆CIP数据核字(2008)第172773号

责任编辑：阿布都哈依木
责任校对：马　吾　提
封面设计：夏　提　克

哈萨克民间文学大典——

谚语（一）(哈萨克文)

米拉提 编

新疆人民出版社出版
(乌鲁木齐市解放南路348号 邮政编码：830001)
新疆新华书店发行
新疆八one印务有限公司印刷
880×1230毫米 32开本 9.625印张
2008年11月第1版 2008年11月第1次印刷
印数：1—3000

ISBN 978—7—228—12008—6 定价：15.00元

از ۋلتتاردىڭ تاڭداۋلى كىتاپتارىن شىعارۋعا ارنالعان مەملە-
كەتتىڭ قارجى ارقىلى دەمەلگەن نىشان.

全国少数民族出版资金资助项目

جاۋاپتى رەداكتور: ٵابدىقايىم زىكىريا ۇلى
جاۋاپتى كوررەكتور: ٴماۋلىت ٴشارىپ ۇلى
مۇقاباسىن جوبالاعان: شاتتىق اكسا

قازاق اۋىز ادەبيەتىنىڭ قازىناسى —

ماقال - ماتەلدەر

(1)

باسپاعا دايىنداعان: مەللات ٵبىزالقان ۇلى

*

شينجياڭ حالىق باسپاسى باستىردى
(ٴۇرىمجى قالاسى وڭتۇستىك ازاتتىق كوشەسى 348 - اۋلا)
شينجياڭ شينحۋا كىتاپ دۇكەنىنەن تاراتىلدى
شينجياڭ باباي شەكتى سەرىكتىگىندە باسىلدى
فورمات 1/32، 1230×880، 9.625 باسپا تاباق
2008 - جىل، قاراشا ، 1 - باسپاسى
2008 - جىل، قاراشا ، 1 - باسىلۋى
تيراجى: 3000 — 1
ISBN 978 — 7 — 228 — 12008 — 6
باعاسى: 15.00 يۋان

باسبادان

قازاق حالقىنىڭ اۋىز ادەبيەتى ٴوزىنىڭ كوركەمدىك ـ يدەيالىق نارىمەن، ەستەتيكالىق قۋات ـ تەگەۋرىنىمەن، ٴتۇر-جانرلارىنىڭ مولدىعىمەن، تاقىرىپتىق جانە سيۋجەتتىك بايلىعىمەن، قوعامدىق ـ الەۋمەتتىك جانە تاربيەلىك تەرەڭ ٴمان ـ مازمۇنىمەن ەرەكشەلەنەدى . ول كونە تاس داۋىرىندە پايدا بولىپ، تۇركىلىك ٴتۇستى باستان كەشىرگەن، ودان بەرى دە قازاق حالقىنىڭ قالىپتاسۋ تاريحىمەن بىتە قايناسىپ، بىرگە جاساپ كەلە جاتقان تەڭدەسى جوق رۋحاني مۇرا. ول بايىرعى اتا-بابالارىمىزدىڭ نانىم ـ سەنىمدەرىنەن، تاريحىنان، تۇرمىس-تىرشىلىگىنەن، اسىل ـ ارمانى، بيىك مۇراتىنان جان-جاقتى ماعلۇمات بەرەدى ٴارى ۇلتتىق رۋحاني مادەنيەتتىڭ عاسىرلار تىزبەگىندەگى تاريحي وزگەرىسىن، ەتنيكالىق سانامەن قارايلاس ٴجۇرىپ وتكەن جولىن دا كوز الدىمىزعا ەلەستەتە الادى. اۋىز ادەبيەتىنىڭ شىعارۋشىسى دا، تاراتۋشىسى دا، تىڭداۋشىسى دا ـــ حالىق. سوندىقتان ول شىن مانىندە، حالىقتىڭ ٴوز ەنشىسى بولىپ تابىلادى . ياعني اۋىز ادەبيەتى ـــ حالىق شىعارماشىلىعىنىڭ ايرىقشا سالاسى، اۋىزشا شىعارىلىپ، اۋىزشا تارالعان كوركەم ادەبي تۋىندىلاردىڭ جيىنتىق اتاۋى. سونىمەن بىرگە عىلىم مەن مادەنيەتتە «حالىق شىعارماشىلىعى»، «حالىقتىڭ اۋىزشا ٴسوز ونەرى» دەيتىن اتاۋلار دا وسىعان جاقىن ماعىنادا قولدانىلادى. 1846 ـ جىلى اعىلشىن عالىمى ۆيليام تومس ۇسىنعان فولكلور (اعىلشىنشا حالىق دانالىعى) ٴسوزى دە

此为试读，需要完整PDF请访问：www.ertongbook.com

اۋىز ادەبيەتى اتاۋى ٴۇشىن حالىقارالىق عىلمي اتاۋ رەتىندە قابىلدانعان. بۇلاردىڭ قاي - قايسىسى دا ٴبىرىنىڭ ورنىنا ٴبىرى قولدانىلىپ كەلەدى. باتىس ەۋروپا، امەريكا، اۋستراليا حالىقتارىنىڭ ۇعىمىندا بۇل ٴسوزدىڭ ماعىناسى تىم اۋقىمدى، ول حالىقتىڭ كيىم - كەشەك، قۇرال - جابدىق، ادەت - عۇرىپ، تۇرمىس - سالت، نانىم - سەنىم، سونداي- اق، ٴتۇرلى كوركەمونەرىن (پوەزيا، مۋزيكا، ٴبي، ويۋ - ورنەك، توقىما ونەرى، ت. ب). تۇتاستاي اتاۋ ٴۇشىن قولدانىلادى. بۇل جاعىنان العاندا ول تەك اۋىز ادەبيەتىن عانا ەمەس، «ەتنولوگيا»، «تىنو مادەنيەت» دەيتىن ۇعىمدارمەن دە ساباقتاسىپ، ماعىنالاسىپ جاتادى. قازاق ادەبيەت تانۋ عىلىمىنداعى «اۋىز ادەبيەت» دەگەن ۇعىم دا «فولكلوردىڭ» وسى مانىمەن ساباقتاس دەپ قاراۋعا ابدەن بولادى. بۇلار ٴبىرىن - ٴبىرى تولىق سيپاتتاي بەرەدى. اۋىز ادەبيەتىن زەرتتەيتىن عىلىمدى «فولكلور» دەپ اتاۋىمىزدا وسىعان بايلانىستى.

ٴبىز وسى ۇستانىمدى باسشىلىققا الا وتىرىپ، قازاق ادەبيەتىنە ەڭبەك سىڭىرگەن ٴبىر ٴبولىم عالىمداردى نەشە مارتە شەكە ٴتۇيىستىرىپ «قازاق اۋىز ادەبيەتىنىڭ قازىناسى» دەگەن فولكلور اتاۋىنا سيىمدى تاقىرىپتا ۇلاسپالى كىتاپ شىعارۋدى مىندەتكە الدىق. ماقسات - فولكلورعا جاتاتىن دۇنيەلەردى شاما بار تولىق قامتۋ. ويتكەنى، كوشپەلى قوعامدا فولكلور بەلگىلى ٴبىر الەۋمەتتىك توپتىڭ عانا شىعارماشىلىعى ەمەس، جالپى حالىقتىڭ حانى مەن قاراسىنا، باتىرى مەن بيىنە، بايى مەن كەدەيىنە ورتاق ونەر، امبەگە تيەسەلى مۇرا. سول تۇستا بۇكىل قوعام اۋىزشا ونەر مەكتەبى بولدى. وسىعان لايىق اۋىز ادەبيەتىنىڭ جۇگى دە وراسان زور بولدى. حالىقتىڭ تاريحي زەردەسى، فيلوسوفيالىق وي - تۇيىندەرى، پەداگوگيكالىق

تاجىريبەسى، ادامگەرشىلىك ولشەمدەرى، كاسىپتىك ادەبيەتكە ٴتان كوركەمدىك سۋرانىستارى، تەاتىرلىق ونەرگە تيەسەلى ەسەسى اۋىز ادەبيەتىنە جۇكتەلدى. ٴىس جۇزىندە اۋىز ادەبيەتىنىڭ ارالاسپايتىن سالاسى قالعان جوق. ٴبىز بايىرعى اتا-بابالارىمىزدىڭ وسىنداي ونەر مەكتەبىنەن جارالعان بارلىق دۇنيەلەرىنىڭ باسىن بىرىكتىرىپ جالپى حالىققا، كەلەر ۇرپاققا، زەردەلى زەرتتەرمەندەرگە تابىس ەتۋ ماقساتىندا «قازاق اۋىز ادەبيەتىنىڭ قازىناسىن» الدارىڭىزعا تارتتىق.

قازاق اۋىز ادەبيەتى ۇلكەن تولعادان باسپا ٴسوز بەتتەرىندە جارىق كورىپ بولدى. ٴبىراق، ٴالى دە شاشىراندى كۇيدە. رەفورما جاساپ، ەسىك اشۋدان بەرگى 30 جىل بويى شينجياڭ حالىق باسپاسىنان ەرتەگى-اڭىزدار، قارا ولەڭدەر، قيسا-داستاندار، قازاق ەمشىلىگى، دەنە تاربيە، ۇلتتىق اس-تاعامدار، ت.ب. فولكلورعا قاتىستى دۇنيەلەر ۇزبەي جارىق كورىپ كەلەدى. 1979-جىلدان باستاپ «شالعىن» جۋرنالىن شىعارىپ اۋىز ادەبيەتىنىڭ العاشقى سونى مۇرالارىن جيناپ تۇڭعىش توپتا باسىلىم كورسەتتى. ٴبىز بۇل جولى وسى نۇسقالاردى نەگىزگە الا وتىرىپ جانە ەلىمىزدىڭ ٴىشى-سىرتىندا باسىلىم تاپقان نۇسقالارىن سالىستىرۋ، سارالاۋ، تولىقتاۋ، رەتتەۋ ارقىلى جانرلار بويىنشا جۇيەلى قۇراستىرىپ وتىرمىز.

قازاق اۋىز ادەبيەتىنىڭ ٴتۇر-جانرلارى مول جانە كۇردەلى بولىپ كەلەتىندىكتەن جانرلىق جاقتان ٴبولۋ بىزگە قيىندىق تۋدىردى. ٴتۇرلى تانىمدار ارا تالاس-تارتىستان سوڭ اقىندار ايتىسى، اڭىز-ەرتەگىلەر، باتالار، جاڭىلتپاشتار، جۇمباقتار، جىراۋلار جىرلارى، زار-جارعىلار، كۇلدىرگىلەر، قارا ولەڭدەر، قيسا-داستاندار، ماقال-ماتەلدەر، مىسال-تامسىلدەر، تۇرمىس-سالت جىرلارى، ۇلەسكەرلەر، ۇلتتىق

ۆيىنداردىڭ سوزدەر دەپ ون سەگىز تۇپقا جىكتەدىك. عىلمي ٴبولۇ جاعىنا قاتاڭ تالاپ قويعانىمىزبەن كەيبىر ۇقساس قالاتىن جانرلاردى وسى تۇپتىڭ ىڭعايلى بىرىنە تەلىدىك. مىسالى: مىفتەرگە قايىمدار جاتادى، اڭىزدارعا قايىمدار جاتادى دەگەن سىياقتى ماسەلەلەرگە كەلگەندە پىكىر بىرلىگىنە كەلە المادىقتان «اڭىز ـ ەرتەگىلەر» دەگەن ٴبىر اتپەن جىبەرىپ ىڭعايىنا قاراي ورنالاستىردىق. ماقال ـ ماتەلدەر بۇدان بۇرىنعى باسىلىمداردىڭ جانە شەتەلدەگى باسىلىمداردىڭ بارىندە تاقىرىپتارعا بولىنگەن، ٴبىراق، مۇندايدا ماقال ـ ماتەلدەر وتە كوپ قايتالانادى، ويتكەنى، قازاقتىڭ ٴبىر ماقالى بىرنەشە ماعىنا بەرىپ، بىرنەشە تاقىرىپتى قامتيدى. سوندىقتان ٴبىز الفاۆيت تارتىبىمەن سالىپ (ٴبىرىنشى جولدىڭ ٴبىرىنشى دىبىسىن نەگىزگە الىپ شىعاردىق). حالىق اندەرىنىڭ قاي ٴبىرىن الساق تا تۇپنۇسقا اڭىزى، تارىيحى بار ٴارى حالىقتىق قاسيەتى بويىنشا كوپ ۆاريانتتى. ٴبىز حالىق اراسىنا ەڭ كوپ تاراعان ٴبىر نەمەسە بىرنەشە ۆاريانتىن نەگىز ەتتىك. سونىمەن بىرگە مۇمكىندىگىنشە ەڭ بايىرعى نۇسقاسىن الۋدى ولشەم ەتتىك. ال، بەتاشار مەن باتالار تومىنا دا وسى ٴتۇردىستى ۇستاندىق، نەگىزىنەن حالىقتىق سىيپات العان تۇڭدىلاردى بەردىك. قالعان پىكىردى وقىرمان ٴوز قولدارىنا العان سوڭ ايتار دەپ وسى بويىنشا باسۋعا كەلىستىك.

شينجياڭ حالىق باسپاسى

2008 ـ جىل، شىلدە

مازمۆنی

ا 1
اٴ 170
ب 184
گ 279
ع 281
د 283

ا

اقشا قاردا كوپ جۇرسەڭ،
كوزىڭ ٴبىر كۇن قارىعار.
الىس جەردە كوپ جۇرسەڭ،
كوڭىلىڭ ٴبىر كۇن تارىعار.

اسىل جەردەن،
ارداگەر ەلدەن شىعادى.

ارسىز ەلىنەن بەزەر،
اقىماق تۋعان جەرىنەن بەزەر.

ايعاي شىقسا جاقىن جيىلار،
جاۋ شاپسا جالپى جيىلار.

ايىرىلعان ازادى،
قوسىلعان وزادى.

اشۋ — دۇشپان، اقىل — دوس،
اقىلىڭا اقىل قوس.

ادال دوسپەن ارالاس،
الدىنا قوي ادال اس.

اڭدىسقان اۋىل بولماس.
ٴسەپتەسكەن ٴەل بولماس.
اعايىننىڭ اتى وزعانشا،
اۋىلداستىڭ تايى وزسىن.

اسىنا بولا دوس بولما،
باسىنا بولا دوس بول.

ايرىلعاندى ايۋ جەيدى،
بولىنگەندى ٴبورى جەيدى.

ادام مەن ادامدى بەرەكە جاقىنداتادى،
اقىن مەن اقىندى مەرەكە جاقىنداتادى.

الىناۋ الا بولسا، اۋىزداعى كەتەدى،
تورتەۋ تۇگەل بولسا، توبەدەگى كەلەدى.

السىتاعى دۇشپانىنان،
قاسىڭداعى قاس جامان.

اعايىننىڭ ازارى بولسا دا،
بەزەرى بولمايدى.

ايناعا ٴۇيىر بويىن تۇزەيدى،
ارماندا ٴۇيىر ويىن تۇزەيدى.

اداسقاننىڭ ايىبى جوق،
قايتىپ ٴۇيىرىن تاپقان سوڭ.

此为试读,需要完整PDF请访问: www.ertongbook.com

اتالاستان اۋىلداس جاقىن.

ايرىلار دوس ەرىنىڭ ارتقى قاسىن سۇرايدى.
اعايىن — ٴبىرى ولىدە، ٴبىرى — تىرىدە كەرەك.

اعايىن-تۋعاننىڭ قىزىعى الىس - بەرىس،
قۇدالىقتىڭ قىزىعى بارىس - كەلىس.

اعايىنىڭ كوپ بولسا، ادام تيمەس،
كوسەۋ ۇزىن بولسا، قولىڭ كۇيمەس.

ادام ادامنان اسسا دا، ەلدەن اسپايدى.

اعانى اعالاعانىڭنىڭ ٴوزى بىرلىك.

ازدىڭ تاسى ٴبىر،
كوپتىڭ باتاسى ٴبىر.

ازدىڭ ازانشىسى بولعانشا،
كوپتىڭ قازانشىسى بول.

ازدى ايالاعان كوپتەن قۇر قالادى.

ايىندا كورىسپەسەڭ اعايىن جات،
جىلىندا كورىسپەسەڭ اۋىل جات.

اعايىن بار بولسا كورە المايدى،
جوق بولسا بەرە المايدى.

اعايىن وكپەگە قيسا دا،
ولىمگە قيمايدى.

ايرىلماس دوسىڭا، قايرىلماس ٴسوز ايتپا.
ايعا جەتپەس اسىڭدى، اۋىلداستان اياما،
استىڭداعى تايىڭدى، باۋىرلاستان اياما.

اعايىندى ادامنىڭ وكپەسى بار، كەگى جوق.

السپاق بار،
اتىسپاق جوق.

اتىسپاق وڭاي،
تابىسپاق قيىن.

اۋىل مالى قورالاس،
اۋىل ٴدامى ارالاس.

اقىماق بولسا دا، دوس جاقسى،
قيسىق بولسا دا، جول جاقسى.

ادام سويلەسكەنشە،
جىلقى كىسىنەسكەنشە.

التىندى ەرىتە بىلمەگەن ىرىتەر،
تەرىنى يلەي بىلمەگەن شىرىتەر.

اتا كورگەن وق جونار،
شەشە كورگەن تون پىشەر.

اقشا بايلىعى كورگەنشە،
اقىل بايلىعى ولگەنشە.

اقىل — توزبايتىن تون،
ٴبىلىم — تاۋسىلمايتىن كەن.

ادام تۋا بىلمەيدى،
جۇرە بىلەدى.

اقىل ازبايدى، ٴبىلىم توزبايدى.

ٴار نارسەگە اسىق بولعانشا،
ٴبىر نارسەگە ماشىق بول.

اتپاز كورگەن ات تانىر،
ۇستاز كورگەن حات تانىر.

اڭقاۋ ەلگە ارامزا مولدا.

اقىن — ەلدىڭ ٴدۇلدۇلى،
ٴانشى — زاماننىڭ بۇلبۇلى.

اقىلدى نسىنە سەنەدى،
اقىماق كۇشىنە سەنەدى.

اقىلدى باستاعان ەل، ايتقانىن ىستەيدى.
اقىلسىز باستاعان ەل، بارماعىن تىستەيدى.

اقىلدى الىمدى كەلەدى،
ٴار ىستە سالىمدى كەلەدى.

اقساۋىتتىڭ جاعاسى بار، جەڭى جوق،
شىن جاقسىنىڭ اشۋى بار، كەگى جوق.

اقىماق ويلاعانشا،
اقىلدى ٴىس بىتىرەدى.

اقىلدىنىڭ ويى التىن،
ونەرلىنىڭ قولى التىن.

اقىلىن تاۋىسقان اشۋعا باسادى.

اقىماقتى جۇمساساڭ بۇلدىرەدى،
اقىلدىنى جۇمساساڭ تىندىرادى.

اقىلدى ادام ازبايدى،
ارامدىق الىسقا بارمايدى.

اقىل ولشەمى — پاراسات.

اقىل جاستا ەمەس، باستا.

اسىل جانىساڭ وتەدى،
جاقسى جالىنساڭ كەشەدى.

اشۋ قىسسا اقىل كەتەدى،
تىنىشسىزدان كورشى كەتەدى.

اقىل كارتەيمەيدى، التىن شىرىمەيدى.

ايلامەن ارىستان ۇستاعان،
كۇشپەن تىشقان ۇستاي المايدى.

اقىل ويعا،
ونەر كوككە جەتكىزەر.

اقىلسىز اتاسىن تانىماس،
اقىماق قاتەسىن تانىماس.

ارلى ارىنا قاراسا،
ارسىز جەڭدىم دەر.

اقىلىن تاۋسقان ارىن ساتار،
مالىن تاۋسقان جانىن ساتار.

اقىلدى بولساڭ اقىماقپەن تالاسپا.

اقىلسىز باسقا بادىرايعان كوز بىتەدى،
دۋاسىز اۋىزعا سىلدىراعان ٴسوز بىتەدى.

اقىلسىز ٴبىي العاندى بىلەدى،
اقىلدى ٴبىي تالعامدى كەلەدى.

اقىماقتىڭ اقىلى بىلەگىندە،
اقىلدىنىڭ اقىلى جۇرەگىندە.

اقىل — كەڭەستەن شىعادى،
اشۋ — ەگەستەن شىعادى.

اقىلدى ۇيرەنۋگە قۇمار،
اقىلسىز ۇيرەتۋگە قۇمار.

اقىلدان باق قاشپايدى،
التىندى تات باسپايدى.

اقىلدىنىڭ سوزبەن يلاندىرار جەرىندە،
اقىماق كۇش قىلادى.

اقىلدىنى الىسىم دەمە،
اقىلسىزدى جاقىنىم دەمە.

اقىل جاستان،
اسىل تاستان.

اشۋ ارىندايدى،
اقىل اياڭدايدى.

اشۋ الدىندا،
اقىل سوڭىندا.

اقىلدان ارىستان قۇتىلمايدى.

اقىلدىڭ سابىر — سەرىگى.

此为试读,需要完整PDF请访问: www.ertongbook.com